

Anmeldelse af Birgit Kirkebæk

BEGREBSFORSTÅELSE

Michael Hviid Jacobsen og
Søren Kristiansen (2018):
SOCIAL AFVIGELSE.
Samfundslitteratur 2018.
155 s. Kr. 165,-.

Svaret på, hvordan et begreb skal forstås, afhænger i høj grad af, hvordan der spørges, står der i Peter Østergaard Andersens og Thomas Bestles forord til bogen ”Social afvigelse”. At der til alle tider har været mennesker og grupperinger, der er blevet opfattet som socialt afvigende er et faktum, men det er blevet begrundet forskelligt. Var der tale om en særlig anormalitet ved den enkelte, eller udsprang afvigelsen af særlige teoretiske, relationelle og kulturelle temaer samfundsmæssigt forankret? ”Det normale ... er knyttet op på både normbegrebet, normativitetsbegrebet og på normalitetsbegrebet”, skriver forfatterne (s. 10).

Statistisk afvigelse er alt det, der falder uden for normområdet, medicinsk afvigelse er det usunde og sygelige, juridisk afvigelse det der falder udenfor loven. Social afvigelse indikerer, at der er tale om noget komplekst med et samfundsmæssigt/socialt ophav. Med hensyn til afvigelse og kriminalitet, er det juraen, der afgør, om der er sket en retlig overtrædelse af loven. Men det er forskelligt, hvad der i de enkelte kulturer – og til forskellige tider - bliver opfattet som strafbar afvigelse.

Formålet med bogen er at give et introducerende overblik. Der er fokus på de forskellige definitioner af afvigelse. Intet og ingen *er i sig selv* afvigende, det besluttes af nogen, skriver forfatterne (s. 14, jf. 19). Det er som regel magtfulde grupper, der har beslutningsretten.

Bogens anliggende er at argumentere for ”en bredere opfattelse af afvigelse” – dette med inspiration fra interaktionistisk sociologi og lærings- og stemplingsperspektiver (s. 13).

Normalitet og afvigelse er to sider af samme sag, men man kan ikke sige, at det normale altid er det gode: ”En tilsyneladende uskyldig normalitet kan i sig selv vise sig at føre til uhyrlige gerninger”. Man kan heller ikke sige, at vi præcist ved, hvad afvigelse er, eller hvem der afviger, men vi kan se på, hvordan social afvigelse er blevet beskrevet og håndteret op gennem historien (s. 19).

Teorien om differentieret tilknytning fokuserer på betydningen af sociale læringsprocesser, interaktion og kommunikation. *Konfliktteorier* på hvordan lovgivning, normer, værdier og arbejdsmæssige og økonomiske strukturer definerer afvigelse i samfundet. *Anomiteorier* på de udpegede afvigeres ”normale” reaktion på vanskelige sociale forhold og den modkultur, der kan opstå i subkulturelle grupper (s. 44-45). *Stemplingsteorier* beskæftiger sig med, at afvigelse er samfundsskabt og skaber outsiderpositioner (s. 55).

I afsnittet om ”Nyere afvigelsesteorier” fokuseres der på den *sociale konstruktion* af afvigelse. Hvordan konstruere en social afvigelse? Hvad skal der til? Her peges på en række indikatorer: forøgelse af bekymringsniveauet i forhold til en bestemt gruppe, øget fjendtlighed overfor gruppen, betydningsfulde grupper i samfundet, der deler bekymringen, afstand mellem faktisk udbredelse af fænomenet og den oplevede ”moralske panik” (s. 61). *Foucaults fokus* på afvigelse ses i forhold til begreberne viden, magt, disciplinering og normalisering - hvordan eksempelvis psykiatrien installerede forestillingen om ”den gale” og dermed åbnede op for behandlingsformer, hvor ”den gale” skulle bekende og erkende sin galskab. ”Således repræsenterer Foucaults analyse et konkret eksempel på, hvordan bestemte adfærdsformer og adfærdsmæssige udtryk transformeres til sygdomme, og dermed på, hvordan visse afvigelsesformer medi-

kaliseres” (s. 64). *Individperspektivet* fokuserer på, at indre forhold i individet dominerer over påvirkninger fra miljøet – det handler om rationelle valg, om at maksimere egennytte og om at finde personlig mening, men også om biologiske, genetiske og biosociale perspektiver, der indgår i komplekse samvirkningsrelationer. (s. 71).

Med henvisning til Chicagosociologien er det en pointe, ”at ’afvigere’ ikke bare var hjælpeløse og undertrykte individer, men at de besad ressourcer og kreativitet både i forhold til at praktisere deres afvigelse og til at håndtere og omgås de normalitetskrav, som samfundet ellers forsøgte at gennemtrumfe” (s. 29).

Denne pointe kunne jeg ønske mig yderligere og tydeligere udfoldet, selvom synspunktet implicit er til stede i mange af kapitlerne. At der til alle tider har været mennesker og grupperinger, der er blevet opfattet som socialt afvigende er et faktum, står der i forordet. Kunne det være muligt at skrive en bog, som tog afsæt i de ”socialt afvigendes” modbevægelser. Altså lave et radikalt andet snit, hvor der med udgangspunkt i et modmagtsperspektiv blev fokuseret på de kræfter, som op gennem historien har talt imod givne definitioner på social afvigelse og dermed mod den aktuelle magtmanifestation. Hvordan ville en bog om social afvigelse se ud, hvis den tog afsæt i modmagtshandlinger fra mennesker med handicap, mennesker på offentlig forsørgelse, psykiatriens ”brugere” etc.? Altså om der blev skiftet figur-grund, så modmagtshandlinger stod som figur.

Hviid Jacobsens og Søren Kristiansens bog er klog og vidende, og den lever fuldt ud op til sit eget formål om at skabe overblik over feltet. Men jeg savner, at forfatterne i højere grad udfordrer begrebet social afvigelse gennem fokus på de direkte berørtes opgør med og oprør mod definitionen. Herved kunne den næsten evolutionære udviklingsbejstring, der momentvis fremkommer i de afsluttende afsnit nuanceres og modereres (s. 135-136).